

BAĞIMSIZ DENETÇİLER İÇİN ETİK KURALLAR İLE FAİZSİZ FİNANS KURULUŞLARI DENETÇİLERİ İÇİN ETİK KURALLARIN KARŞILAŞTIRILMASI**(Doktor Öğretim Üyesi Birgül BOZKURT YAZAR, birgulbozkurt@munzur.edu.tr)*****Öz**

Bu çalışmada Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından yayınlanan bağımsız denetçiler için etik kurallar ile faizsiz finans kuruluşları denetçileri için etik kuralların karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde mesleki etik kavram ile ilgili genel bilgiler, ikinci bölümde bağımsız denetçiler için etik kurallar, üçüncü bölümde faizsiz finans kuruluşları denetçileri için etik kurallar ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir; dördüncü bölümde de bu iki standardın hem içerik hem de birbirlerine etkisi açısından karşılaştırması yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma ile hem bağımsız denetim hem de faizsiz finans kuruluşları meslek etiği uygulamaları açısından ilke ve kuralların önemini ortaya koyması planlanmaktadır. Çalışmanın bağımsız denetçiler ile ilgili etik kuralların meslek icrası sırasında önemli olduğuna dikkat çekmesi bakımından önem arz ettiği düşünülmektedir. Çalışmada veri toplama tekniği olarak ikincil kaynak tarama tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Etik Kurallar, Faizsiz Finans.**COMPARISON OF ETHICAL RULES FOR INDEPENDENT AUDITORS AND ETHICAL RULES FOR INTEREST-FREE FINANCIAL INSTITUTIONS AUDITORS****Abstract**

In this study, ethic rules for independent auditors and ethic rules of auditors for interest free finance business that published by KGK was compared. The study consists of four parts. In the first part general information about the concept of professional ethic, in the second part ethical rules for independent auditors, in the third part ethical rules for interest-free financial institutions auditors are given and in the fourth part it has been tried to compare the two standards in terms of both content and effect on each other. With this study, it is planned to reveal the importance of principles and rules in terms of both independent audit and interest-free financial institutions professional ethics practices. It is thought that the study is important in that it draws attention to the importance of the ethical rules of the independent auditors during the professional practice. Secondary source scanning technique was used as data collection technique in the study.

Key Words: Independent Auditing, Ethic Rules, Interest- Free Finance.**GİRİŞ**

Denetim mesleğinde son yıllarda yaşanan skandallar hem meslek mensuplarının itibarını büyük ölçüde zedelemiş hem de işletmeye ilgi duyan tarafların yanlış bilgi nedeniyle büyük zararlara uğramalarına neden olmuştur. Bu tür olumsuzlukları engellemek adına gündeme gelen mesleki etik ilke ve kurallar meslek mensuplarının uymaları gereken önemli düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan 1980’li yıllarda ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan faizsiz finans kuruluşlarının bankacılık sektörü içindeki payları son yıllarda büyük artış

* Munzur Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Tunceli /Türkiye.
ORCID: 0000-0003-0126-2638. Derleme Makale. Sayfa Sayısı: 100-126.

Makale Geliş Tarihi:14.12.2020**Makale Kabul Tarihi: 26.01.2021**

göstermektedir. İlk başta özel finans kurumları unvanına sahip bu kuruluşlar 2005 yılından itibaren BDDK tarafından yapılan düzenleme ile katılım bankası unvanını almıştır. Bu kuruluşların İslami kurallara uygun faaliyet göstermelerini sağlayacak düzenlemeler KGK tarafından yapılmış; 22 muhasebe standardı ve 5 denetim standardı yayımlanmıştır. Bu standartlarla birlikte söz konusu kuruluşların denetiminde dikkat edilecek etik ilke ve kurallar 2019 yılında yürürlüğe girmiştir. Çalışmanın dört bölümden oluşması planlanmaktadır. İlk bölümde mesleki etik kavramı, sonraki iki bölümde bağımsız denetim ve faizsiz finans kuruluşları denetçileri için etik kurallar ile ilgili genel bilgiler verilmiş; son bölümde de bu iki standart arasında içerik açısından benzerlik ve farklılıklar açıklanmıştır. Çalışmada en son tartışma başlığı altında özellikle faizsiz finans kuruluşları denetçileri için etik kurallara yönelik çeşitli eleştiriler ve olumlu değerlendirmelere de dikkat çekilmiştir.

Konu ile ilgili literatüre bakıldığında bağımsız denetimde etik kurallar ve faizsiz finans kuruluşları çalışmaları ile ilgili birçok çalışma olduğu görülmektedir. Son yıllarda yayımlanan faizsiz finans muhasebe ve denetim standartları ile ilgili de çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ancak faizsiz finans kuruluşları denetçileri için etik kurallarla ilgili olarak İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) standartları ile bağımsız denetim standartlarının karşılaştırılması şeklinde sadece özet bildiri Selçuk vd. tarafından yapılmıştır (Selçuk, Karadağ, & Akar, 2019).

1. Etik ve Mesleki Etik Kavramı

1.1. Etik Kavramı

Eski Yunancada “ethikos” kelimesinden türeyen etik kavramı, bugün genelde kabul edilmiş ve yaygınlaşmış alışkanlıklar anlamına gelmektedir. Etik ile ilgili ilk ifadeler eski Yunan filozofu Aristo'nun çalışmalarında yer almaktadır. Etik, doğru ve adil olan yönetim ve davranış kavramı olarak tanımlanır. Bu kavram kişilerin nasıl davrandığını göstermek için görevlerini temel alan kuralları ortaya koyar ve kişilerin sergilememesi gereken davranış kurallarını ele alır (Kutlu, 2008, s. 5). Çoğu zaman ahlak ile karıştırılan etik kavramı, ahlaki standartların hayata geçmesinin ve mantıklı olup olmadıklarının sorgulanması iken; ahlak, insanların nasıl davranması gerektiği konusundaki düsturlar olarak ifade edilir. Bu bakımdan etik daha çok ahlakı sorgulayan bir felsefe dalı olarak düşünülmelidir (Bozkurt, 2011, s. 12).

1.2. Mesleki Etik Kavramı

Bu kavram, belirli bir meslek grubu tarafından mesleğin daha sağlıklı icra edilmesi amacı ile düzenlenen, meslek mensuplarının uymalarını zorunlu kılarak mesleğin icrasında belirli bir

standardın yakalanmasını hedefleyen ve aykırı davranan meslek mensuplarını meslekten uzaklaştıran ilke ve kurallar setidir (Aydın, 2011).

2. Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar*

Muhasebe ve denetim mesleklerinde etik ilke ve kuralların özellikle ele alınmasını gerektiren olaylar 2000'li yılların başında yaşanan Enron, Worldcom, Parmalat gibi şirketlerde yaşanan skandallardır. Bu skandallar sonrasında meslek etiğine aykırı olan mesleki ve kişisel davranışların detaylı bir şekilde ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Demir, 2015, s. 343). Daha önceki yıllarda uluslararası alanda etkinlikleri olan kuruluşlar tarafından etik ilke kurallar (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) vb.) oluşturulmuştur. Ülkemizde de bu gelişmeler ışığında çeşitli kuruluşlar tarafından (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği –TÜRMOB vb.-) tarafından meslekli etik ilke ve kurallara yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Son yıllarda ülkemizdeki muhasebe ve denetim alanında en yetkili kurum olan Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) tarafından mesleki etik kurallara yönelik çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak 2015 yılında 29368 sayılı Resmî gazetede yayınlanan “Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar” standardın son versiyonu 2019 yılında 30896 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Standardın 2015 yılındaki versiyonu “*Etik Kuralların Genel Uygulanması ve Bağımsız Denetçiler*” olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. 2019 tarihli versiyonu “*Etik Kurallara Uyum, Temel İlkeler ve Kavramsal Çerçeve; Bağımsız Denetçiler ve Bağımsızlık Standartları İle İlgili Bağımsız Denetim Ve Sınırlı Bağımsız Denetimde Bağımsızlık Ve Bağımsız Denetim Ve Sınırlı Bağımsız Denetim Dışında Kalan Güvence Denetimlerinde Bağımsızlık*” bölümleri olmak üzere güncellenmiştir. Bu bağlamda 2019 yılında yapılan güncellemelerle daha detaylı bir standart karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Etik Kurallara Uyum, Temel İlkeler ve Kavramsal Çerçeve

Bir bağımsız denetçi sadece denetlediği işletmeye karşı sorumlu değildir. Bir nevi kamu hizmeti sunan ve kamu yararına hizmet edecek şekilde hareket etme sorumluluğu olan bir meslek mensubudur. Bu yüzden mesleği gerektiği gibi icra etmeli ve bu sorumluluğunu yerine getirmek için etik kurallara uygun hareket etmelidir. Çünkü bağımsız denetim hizmeti kullanıcıları, bu hizmetlerin sunumunda profesyonel etik kuralların var olduğuna dair güven duygusunu hissetmelidir (Şeker, 2015, s. 36).

* Bu bölümde 22.09.2019 tarihli ve 30896 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan “Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar Standardı” ele alınmıştır. Standart ile ilgili detaylı bilgi için bkz. https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/2019_etikkurallar.pdf

Denetçi, standart davranışlar olarak nitelendirilmeyen temel ilkelere tümüyle uyumlu çalışmalıdır. Bu ilkelerin sadece birine uyulması halinde diğer temel ilkelerle çatışma yaşanacağından denetimin sağlıklı yürütülmesi adına ilişkili taraflara (denetim şirketindeki yetkili kişiler, yetkili merciler vb.) danışılması söz konusu olabilecektir. Standardın ilk bölümünde yer alan temel ilkeler; dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, sır saklama ve mesleğe uygun davranış olarak belirlenmiştir (Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar 110.1 U1). Denetçi denetim sürecinde kişisel çıkar, kendi kendini denetleme, taraf tutma, yakınlık, yıldırma açısından tehditlerle karşı karşıya kalabilir (Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar 120.6 U3) ve temel ilkelere uyum noktasında sıkıntı yaşayabilir. Denetçi bu tehditleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirerek; tehdide neden olan durumları ortadan kaldırmak, tehditleri makul bir düzeye indirmek için önlemler almak veya hizmeti sonlandırmak yoluna gidebilir.

2.2. Bağımsız Denetçiler

2.2.1. Kavramsal Çerçevenin Uygulanması

Denetçi mesleğini icra ederken temel ilkeleri dikkate almalı ve bu ilkelere uyumu engelleyecek tehditlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi için kavramsal çerçeveyi uygulamalı ve tehditleri değerlendirirken müşterinin faaliyet gösterdiği çevreyi dikkate almalıdır. Denetim firması açısından ise denetim ekibi içerisinde temel ilkelere uyumlu liderlik yapısı, ücret ve performans değerlendirilmesi, mesleki eğitimler, kullanılacak şikâyet mekanizmaları bu süreçte önemlidir. Yeni bilgi, durum ve değişikliklerin (işletme birleşmeleri, işletme hisse senetlerinin borsada işlem görmesi, hizmet kapsamının genişletilmesi) gerçekleştirilmesi ile denetçinin kavramsal çerçevenin uygulaması, söz konusu tehditleri yeniden değerlendirmesi için gereklidir.

2.2.2. Çıkar Çatışmaları

Denetçi; kendi kişisel çıkarlarıyla birlikte, denetlediği işletme yönetimi ve çalışanlarının, diğer muhasebe ve denetim meslek mensuplarının ve diğer tüm bilgi kullanıcılarının da çıkarlarını dikkate alarak mesleğini icra etmelidir (Demir, 2015, s. 342). Bu yüzden denetçi sadece bir bilgi kullanıcısının çıkarına hizmet edecek şekilde denetim işini yürütemez. Örneğin; denetimini yaptığı firmanın satılması ile ilgili danışmanlık yapamaz, müşterileri yönlendiremez, birinci dereceden yakınının finansal çıkarının olduğu firmanın denetimi yapamaz. Bu durumun mümkün olduğunca erken belirlenmesi ve makul adımların atılması gerekmektedir. Bu noktada denetim şirketi ve müşteri şirketin büyüklüğü, faaliyet bölgesi, personel sayısı vb. etkenler oluşacak tehditlerin değerlendirilmesinde etkili olacaktır.

Denetim sürecinde gizlilik ve sır saklama yükümlülüğünün sağlanması için önlemler alınmalıdır. Örneğin; denetim ekibi ve müşteri işletme arasında sır saklama sözleşmesinin

imzalanması, personelin mesleki eğitimi, müşteri dosyalarına erişimi sınırlayacak prosedürlerin oluşturulması, denetim firmalarında spesifik alanlar için uygulamaların ayrıştırılması için denetim dışında ve çıkar çatışmasından etkilenmemiş bir kişinin çalışmaları gözden geçirmesi sağlıklı sonuçlar verecektir.

Denetçi çıkar çatışmasına neden olan bir tehdidi değerlendirilirken özel bir açıklamanın gerekli olup olmadığına dair mesleki muhakemede bulunur. Söz konusu durumun kapsamı ve niteliğini dikkate alarak gerekli açıklamaları yapar. Örneğin; özel bir alanda hizmet sunmadığı bir denetim müşterisi veya belirli bir çıkar çatışmasına ilişkin müşteriyi bilgilendirme ve açık onay alabilmek için açıklama yapabilir. Bu noktada çıkar çatışmasını ortaya çıkaran tehdide yönelik önlemler için müşteriden onay alması gerekebilir. Müşteri onay vermeyi reddettiğinde çıkar çatışmasının neden olan hizmetler sonlandırılır. Tehditleri makul bir düzeye indirmek için söz konusu ilişkiler sonlandırılır ve çıkarlar bertaraf edilir.

2.2.3. Denetçinin Görevlendirilmesi

Bir denetçi müşteri ve iş kabulü esnasında temel ilkeleri dikkate alarak hareket etmelidir. Bu bağlamda dürüstlük ve mesleğe uygun davranış ilkelerini ihlal eden düzeyde oluşan tehditler için kavramsal çerçeveyi dikkate almalıdır. Müşteri işletmenin yönetimi ile ilgili bilgilerin toplanması ve kurumsal yönetim uygulama, müşteri işletmenin faaliyet gösterdiği sektör hakkında bilgi ve iç kontrollerinin geliştirilmesi sureti ile tüm konuları ele almalıdır. Bu durumda oluşabilecek tehditler için yeterli sayıda ve nitelikte, mesleki deneyime sahip personelin denetim ekibine dâhil olması, denetim hizmeti ile ilgili zamanlamanın belirlenmesi ve gerektiğinde uzman kişilerden yardım alınması gibi önlemler alınabilir.

Denetçi değişikliği sürecinde müşteri ile ilgili tüm bilgileri öğrenmeden işin kabul edilmesi mesleki yeterlilik ve özen ilkesine yönelik tehditleri oluşturacaktır. Bu durumda müşteri işletmeden yazılı bir şekilde izin alınarak denetim sözleşmesi öncesinde mevcut ve önceki denetçi ile iletişim kurularak gerekli sorgulamalar yapılmalı ve denetim işinin kabul edilip edilmemesi ile ilgili bir karar verilmelidir.

Denetçi sır saklama ilkesi gereği denetimini yaptığı firmaya ilişkin belge ve bilgilerde yer alan işletme sırlarını güvenilirlik esasına dayalı olarak saklamalıdır (Zaif, 2004, s. 171). Bu durum önceki dönem müşteriler ile ilgili spesifik durumlar ya da gizlilik içeren bilgileri de kapsamaktadır. Ancak bu konuda müzakerelerin yapılması için gerekli izin süreçleri, yasal ve etik hükümler çerçevesinde bilgi akışı sağlanmalıdır. Ayrıca denetim süreci yürütülürken spesifik alanlar için uzman çalışmalarını kullanmak isteyen denetçi, söz konusu çalışmanın güvenilirliğini değerlendirmelidir.

2.2.4. İkinci Görüşler

Denetçiden ilgili dönemde müşterisi olmayan işletme ile ilgili muhasebe ve denetim standartlarının sağlıklı uygulanıp uygulanmadığına dair ikinci görüş istenebilir. Bu görüşün işletme denetiminde görev alan mevcut ve önceki dönem denetçisine sağlanan gerçeklere ve yeterli kanıt dayanması gerekmektedir. Denetçinin izin almak sureti ile önceki dönem denetçi ile görüşerek elde ettiği bilgiler denetim sürecinin sağlıklı bir şekilde başlaması açısından önem teşkil etmektedir (Meral, 2019, s. 43). Müşteri izni dahilinde ikinci görüşün önceki dönem denetçisinden talep edilmesi müşteri ile kurulan iletişimde herhangi bir görüşü çevreleyen kısıtlamaların açıklanması ve önceki dönem denetçisine görüşün bir kopyasının verilmesi kişisel çıkar tehdidinde yönelik önlemler olabilir. Müşteri işletme ikinci görüş alınmasını reddetmesi durumunda ise denetçi kararını vermelidir.

2.2.5. Ücretler ve Diğer Menfaatler

Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşları zaman zaman bağımsız denetçi ve kuruluş sayısındaki artışa bağlı artan rekabet, müşteri portföylerini kaybetme kaygısı gibi nedenlerle, ücret tarifesine aykırı denetim işini yürütmek, mesleki bilgi ve tecrübe açıdan yetersiz olduğu alanlarda çalışmayı kabul etmek, işletme yönetimin istekleri doğrultusunda hareket etmek gibi bağımsızlığı tehdit eden etik dışı davranışlarda bulunabilirler (Süklüm, 2020, s. 20). Bu bakımdan ücretler denetim işinde üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Müşteri işletmeye teklif edilecek ücretin diğer denetim firmaları tekliflerinden düşük olması, denetim sürecinde teknik ve mesleki standartları uygulamanın zorlaştığı durumlarda mesleki yeterlilik ve özen ilkesine yönelik kişisel çıkar tehdidini doğurmaktadır. Bu durumda denetimin kapsamı, teklif verilen ücret çerçevesinde ücretin düzenleyici otoriteler tarafından belirlenmesini değerlendirerek ücretin veya denetim işinin kapsamını değiştirilerek, denetim çalışmasının bir yetkili tarafından gözden geçirilmesi gibi önlemler alınabilir.

Denetim müşterisinin sunulamayacak düzeyde bir hizmet talep etmesi halinde aynı müşteriden yeni bir iş almak amacı ile başka bir denetçiye ödenen ücretler veya başka bir denetçiye yönlendirerek alınan ücret veya mal veya hizmeti satması için alınan komisyon ücretleri tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen ilkesine yönelik kişisel çıkar tehdidi oluşturabilir. Bu konuda başka bir tarafın müşteriye mal ve hizmet satılmasına ilişkin komisyon anlaşmaları için müşterinin ön mutabakatının alınması veya bu bağlantı ile ilgili üçüncü taraflara ödenen yönlendirme ücretlerinin müşteriye açıklanması gibi önlemler alınabilir. Denetim şirketinin tamamı / bir kısmının satın alınması ise yönlendirme ve komisyon ücreti kapsamında değildir.

2.2.6. Hediyeler ve Ağırlandırmalar Dâhil Teşvikler

Teşvik kavramı, bir bireyin davranışını etkilemek amacıyla (uygunsuz bir şekilde etkileme niyeti haricinde), kullanılan bir nesne, durum veya eylemleri ifade etmektedir (Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar, 340.4 U1). Bu durum küçük ağırlamalardan yasal düzenlemelere aykırı eylemlerde bulunulmasına kadar kapsamlıdır. Bu yüzden denetlenen firma, her açıdan denetçinin etik ilke ve kurallara aykırı hareket edebileceği hediye ve ağırlamaları da kapsayan teşvikleri denetçiye sunmamalıdır. Bu durum denetçinin bağımsızlığına yönelik bir tehdit oluşturabilir (Meral, 2019, s. 48).

Denetçi birçok ülkede yasal düzenlemelerle yasaklanan teşviklere dikkat etmelidir. Çünkü denetçinin etik olmayan bir davranışa sebep olan bir teşviki kabul etmesi veya teklif etmesi dürüstlük ilkesinin ihlaline neden olmaktadır. Bu bakımdan mesleki muhakeme ile bu tür davranışları değerlendirmek için teşvikin niteliği, sıklığı, değeri, kültürel etkisi, şeffaflığı ve denetim müşterisine dikkat edilmelidir. Teşvikin davranışı olumsuz etkilediğine karar verirse denetim şirketi veya müşteri işletme yönetiminin bilgilendirilmesi ve iş ilişkisinin bitirilmesi gibi önlemler alınmalıdır.

Denetim müşterisinin denetçinin aile üyelerine veya denetçi aile üyelerinin müşteriye teşvik (iş) teklifinde bulunması etik açıdan tehdit oluşturmaktadır. Bu konuda teşvikin geri çevrilmesi, hayır kurumlarına devri, teşvikte bulunulmaması, mesleki hizmetle ilgili sorumluluğun tekliften etkilenmemiş kişiye devredilmesi, konu ile ilgili üst yönetimin bilgilendirilmesi şeklinde adımlar atılabilir.

Kişinin davranışını uygunsuz bir şekilde etkileme niyeti olmayan küçük ve önemsiz teşvikler kabul edilebilir düzeyde olmalıdır. Örneğin; kurumsal finansman hizmeti verilen bir işletmenin başka bir müşteri tarafından satın alınması sürecinde denetçinin ağırlanması veya denetçinin müşteri işletme yöneticisi ile spor aktivitelerine katılması vb.

2.2.7. Emanet Olarak Tutulan Müşteri Varlıkları

Müşteriye ait varlıkların emanet olarak alınması mevzuatın izin vermediği ve konu ile ilgili şartlara uyulmadığı (kara para aklama gibi yasa dışı faaliyetler vb.) sürece yasaklanmıştır. Varlıkların emanete alınması iş kabul sürecinin bir parçası ise varlığın kaynağı sorgulanmalıdır. Bu konuda denetçi; varlıkları kendisinin ve denetim şirketlerine ait varlıklarından ayrı tutmalı, belirlenen amaçlar için kullanmalı, bunlardan elde edilen gelir ve kazançlar ile ilgili hesap vermeye hazır olmalıdır.

2.2.8. Mevzuata Aykırılıklara Karşılık Verilmesi

Denetçi denetim veya finansal tablo denetimi dışındaki bir hizmet sürecinde mevzuata uygun olmayan durumlarla (aykırılıklar) karşılaştığında gerekli adımları atmalıdır. Çünkü kamu yararını gözetmenin esas kabul edildiği bu meslekte denetçi dürüst olmalı, mesleğe uygun hareket etmeli ve söz konusu aykırılıkları düzeltme, makul düzeye indirmede yardımcı olma ve mevzuata uymaları konusunda yönetimdeki sorumlu kişileri uyarmalıdır.

Mevzuata aykırı durumlar müşteri yönetiminde çalışan kişilerin yaptığı dolandırıcılık, kara para aklama, kamu sağlığı ve güvenliği, bankacılık vb. mevzuatlarla ilişkili olabilir. Bu aykırılıkların finansal tabloları önemli ölçüde etkileyen durumlara ve işletmeye ilgi duyan taraflara etkisi büyüktür. Bu bakımdan farklı ülkelerde uygulanan mevzuatlar çerçevesinde müşterinin haberdar olmasını yasaklayan ve yetkili kurumlara bildirmesine dair (kara para aklamada mücadele) hükümler dikkate alınmalıdır. Bu aykırılıkların önemsiz olup olmadığı konusunda ise işletme ilgililerine her açıdan etkisini değerlendirerek karar verilmeli, gerekli adımlar atılmalıdır.

Denetim esnasında denetçi finansal tabloda önemli aykırılıklar olduğuna dair kanaat getirebilir. Bu durum elde edilen bilgiler ve içinde bulunulan şartlar çerçevesinde söz konusu olabilir. Ancak konu ile ilgili nihai karar yetkili bir organ tarafından verilir ve denetçi gizlilik içerisinde diğer denetçilerle konuyu paylaşarak müşteri işletmede aykırılığın tespit edildiği kademenin en az bir üstü ile müzakere yoluna gider. Denetçi oluşan aykırılıklarla ilgili bilgilendirilen üst yönetimin yeterince araştırma, aykırılığın düzeltilmesi ile ilgili çalışmalar, aykırılığın yeniden gerçekleşmemesi için uygun önlemlerin olup olmadığına dikkat etmelidir. Aykırılıkla ilgili yönetimin gerekli adımların atmaması durumunda gerekli önlemleri (hukuki danışmanlık) alması yönünde tavsiyelerde bulunmalı ve belgelendirmeleri yapmalıdır.

Bağımsız denetimin denetlenen işletmeye sağladığı faydalardan biri, işletme yönetimi ve çalışanların sahtekârlık yapma eğiliminin azalması ve mali tabloların güvenilirliğinin artmasıdır (Muhasebe Sitesi, t.y.). Denetçi, işletme yönetimin dürüstlüğüne kaybetmesi durumunda denetimden çekilebilir ve müşteri işletmenin görüşmeye izin vermemesine rağmen sonraki denetçiye söz konusu aykırılıklarla ilgili bilgileri verebilir. Çünkü bu süreç sonraki denetçinin iş kabulü öncesinde gerekli bilgileri içermektedir. Ayrıca denetçi mevzuata aykırı olmamak şartı ile aykırılıkla ilgili yetkili kurumlara bilgi vererek işletme ilgililerinin de çıkarlarını düşünmelidir. Örneğin; rüşvet olayı, finansal sistemde sistematik riskle karşılaşması, kamu sağlığı ve güvenliği açısından zararlı ürünleri satması ve vergi kaçırması yetkili kuruma bilgi verilmesini gerektirmektedir. Ancak başvurulacak ilgili yetkili kurumun varlığı, bildirimlerde bulunanların her

açından güvenliklerinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca denetçi beyanında iyi niyetli, etik kurallara uygun ve dikkatli olmalıdır.

2.3. Bağımsızlık Standartları

2.3.1. Bağımsız Denetim ve Sınırlı Bağımsız Denetimde Bağımsızlık

Denetçilerin bağımsız olmaları etik kurallara uygunluğun bir gereğidir. Etik kurallar denetim sürecinde temel ilkelere uygunluğun ve bağımsızlığın sağlanması zorunluluğunu taşımaktadır. Dolayısı ile denetçinin bağımsız olması ile mesleki etik ilkelere uyumun sağlanması arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Çünkü denetimin sağlıklı yürütülmesi için bağımsızlığın koşulsuz sağlanması gerektiği gibi, bağımsızlığın sağlanabilmesi için de etik ilke ve kurallara uyumun sağlanması gereklidir (Demir & Çiftçi, 2016, s. 96).

Tarafsızlık ve dürüstlük ilkeleri ile de ilişkili olan bağımsızlık; esasta (denetçinin dürüst, tarafsız bir şekilde görüş bildirmesi) ve şekilde bağımsızlık (denetim şirketinin dürüst ve tarafsız olduğuna dair ilgili taraflar üzerinde izlenim bırakması) çerçevesinde oluşur.

2.3.1.1. Ana hükümler ve Uygulama Hükümleri

Denetçi, denetim ve finansal tabloların kapsadığı dönemde bağımsızlığını koruyabilmek için oluşabilecek tehditleri belirlemeli, değerlendirmeli ve gerekli adımları atmalıdır. Bu yüzden işletmenin kontrolünün olduğu işletmeler, borsada işlem gören bir işletmenin tüm ilişkili işlemleri denetim sürecine dâhil edilmeli; denetçi denetim işini yürütürken bağımsızlığı etkileyen her durumla ilgili müşteri işletme üst yönetimi ile iletişim halinde olmalıdır. Bu kişiler denetçinin bağımsızlığının tehdidi ile ilgili önlemleri almalı ve denetçi de bu sürecin sonuçlarını belgelendirmelidir.

Birden fazla denetim şirketinin bir araya gelerek daha büyük çapta hizmet sunmaları mümkündür. Bu bakımdan mesleki muhakemeye birlikte açık bir şekilde kâr veya maliyet paylaşımı hedeflenmesi, ortak mülkiyet kontrol ve yönetimi, kalite kontrol politika ve prosedürleri, iş stratejisi, marka adı ve mesleki kaynaklarının paylaşılması gibi durumlarda bir denetim ağı oluşmaktadır. Ağa tabi olan şirketlerin paylaştığı mesleki kaynaklar; çalışanların bilgi alışverişlerini sağlayan (faturalandırma, müşteri verileri vb.) ortak sistemler, güvence denetimi teknikleri, denetim kılavuzları, mesleki eğitimler şeklinde olabilir.

Bir işletmenin satın alınması veya o işletme ile birleşme sonucunda oluşan çıkar ilişkisi denetimde bağımsızlığının kaybedilmesine neden olacaktır. Bu durumda birleşme tarihe kadar çıkar ilişkisini sonlandırmak için denetçi gerekli adımları atmalıdır. Aksi takdirde ortaya çıkan tehditler değerlendirilir ve gerekçeler üst yönetime bildirilir. İşletme yönetiminin denetim hizmetini

sürdürülmesini istemesi durumunda birleşmenin en fazla 6 aylık bir süreç içerisinde sonlandırılması, birleşmeden çıkar ilişkisi olanların denetim ekibinde ve kalitesini gözden geçirme sürecinde yer almaması ve üst yönetimle müzakere şartları ile denetim devam edebilir. Oluşan tehditler makul düzeye indirilemiyorsa denetim işini sonlandırır ve bu süreçte ortaya çıkan tehditleri (çıkartma ilişkisini sonlandırma nedeni, üst yönetimle müzakere sonuçları vb.) belgelerir.

Bir denetçi ancak ve ancak denetimini yaptığı işletme yönetiminin baskılarına boyun eğmiyorsa ve alacağı kararlarda tarafsız davranabiliyorsa o denetçinin bağımsızlığından söz edilebilir (Meral, 2019, s. 23). Bu yüzden denetçi bağımsızlığın ihlali durumunda mevzuat hükümlerini dikkate alarak denetim şirketi yetkililerine gereken bilgiyi verir ve yetkili kurumlara durumu bildirilip bildirmeyeceğini değerlendirir. İhlalin niteliği ve süresi, ihlali yapan kişinin denetim ekibindeki görevi ve bağımsızlık hükümlerine tabi olup olmaması, ihlalin finansal tablolara, tarafsızlığa ve denetim raporuna etkisi gibi durumlar değerlendirilerek ihlale neden olan kişinin denetim ekibinden çıkarılması, çalışmanın gözden geçirilmesi ve yeniden icrası için gerekli personelin kullanılması veya başka bir denetim şirketinin önerilmesi ihlalin güvence dışı bir hizmetle ilgili olması durumunda söz konusu hizmet için başka bir denetim şirketi ile anlaşılması gibi adımlar atılabilir. İhlalin makul bir düzeyde olmadığına karar verilirse üst yönetimi bilgilendirerek denetimi sonlandırılır. Tam tersi durumda ihlalin tarafsızlığı etkilemeyeceğinin gerekçesi ve ihlalin yeniden gerçekleşme riskinin azaltma için gerekli adımları müzakere eder.

Denetçi önceki dönem raporu yayımlanmadan önce ihlali tespit ettiğinde ihlalin önemi ve cari dönem raporuna etkisini değerlendirir, denetim raporunu geri çekmeyi düşünür ve gerekli bilgileri üst yönetimle tartışır. Denetim işinin sürdürülmesi durumunda tarafsızlıktan ödün verilmediği ve bu durumun denetim raporunu etkilemediğine dair gerekçeleri belgelerir.

2.3.1.2. Ücretler

Ücretler denetim firması ya da denetçinin bağımsızlığını değerlendirmede önemli bir konudur. Bu bakımdan bağımsızlığı etkileyen etmenlerden biri olan “Denetim Ücreti” denetim kalitesinin sağlanması için yeterli olmalı, herhangi bir tereddüt içermemeli ve ek denetim hizmetleri ile belirlenmemelidir (Zaif, 2004, s. 171). Bir müşteriden alınan ücretin şirketin tüm müşterilerinden aldığı ücretlerin büyük bir bölümünü oluşturması müşteriye bağımlılık, müşteri baskısına maruz kalma, müşteriyi kaybetme korkusuna neden olabileceğinden denetim şirketinin faaliyet yapısı, süresi ve müşteri işletmenin önemi değerlendirilir. Bu noktada müşteri portföyünü arttırmak gibi bir önlem alınabilir. Ayrıca bir müşteriden alınan ücretin denetim şirketindeki bir ortak ya da yöneticinin gelirinin büyük bir kısmını oluşturması durumunda müşteri tabanının artırılması, denetim ekibinde olmayan bir kişinin çalışmaları gözden geçirmesi gibi önlemler alınabilir.

Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYİK) denetimlerinde birbirini takip eden iki yıl için alınan ücretlerin denetim şirketi tarafından alınan ücretlerin %15 inden fazla olması durumunda müşteri işletme üst yönetimine durumu bildirir ve oluşabilecek tehditleri değerlendirir. Bu aşamada; ikinci yıla ait finansal tablo denetim görüşünü açıklamadan önce denetim ekibinde olmayan bir kişi denetimin kalitesini gözden geçirmeli ve ikinci yıla ait finansal tablo denetimi görüşü yayımlandıktan sonra ise üçüncü yıla ait denetim görüşünü yayınlamadan önce denetim ekibinde olmayan denetçi iki yıl denetimini gözden geçirmelidir.

Müşteri işletmenin önceki dönem denetimi ile ilgili ücret ödemesini geciktirmesi durumunda cari dönem denetim raporu yayınlanmadan önce denetçi ödemesini bekler. Bu durumda ödemesi gecikmiş ücretlerin bir kısmını tahsil etmesi, denetim ekibinde olmayan bir kişinin çalışmaları gözden geçirmesi gibi adımlar atılabilir. Bu gecikme uzun süre devam ederse denetçi denetimin devamı ile ilgili kararını verir.

2.3.1.3. Ödüllendirme ve Değerlendirme Politikaları

Bağımsız denetçilerin mesleki aidiyet düzeylerini korumak veya arttırmak amacıyla, denetçiler mesleklerini icra ederken etkin ve verimli çalışmaları ve denetim sürecinde tespit ettikleri aykırılıkları raporlayarak kaliteli hizmet sunmaları için teşvik edilmeli ve böylesi bir durumda denetçiler ödüllendirilmelidir (Kardeş Selimoğlu & Yeşilçelebi, 2014, s. 47). Diğer taraftan denetim ekibi üyesinin bir denetim müşterisine güvence dışı hizmet sunması sonucunda ödüllendirilmesi ile oluşan tehditler için; ödüllendirme ve değerlendirmenin hizmet içindeki payı, kişinin denetim ekibindeki rolü, bu hizmetin terfi kararlarına etkisi göz önünde bulundurularak denetim ekibinde olmayan bir kişinin denetim çalışmalarını gözden geçirmesi ve kişinin ödüllendirilmesinin yeniden değerlendirilmesi önlemleri alınabilir.

2.3.1.4. Hediyeler ve Ağırlamalar

Denetçi, müşterinin küçük ve önemsiz durumlar haricinde herhangi bir hediye ve ağırlamasını kabul edemez.

2.3.1.5. Fıili ve Hukuki İhtilaflar Tehditleri

Müşteri işletme yönetimi ile denetim ekibi üyeleri arasındaki ilişki denetimin dürüstlük ve açıklık içerisinde yapılacağı bir ortam sağlayacak şekilde olmalıdır. Aksi bir durumda oluşan uyuşmazlığın önemi ve daha önceki dönemde gerçekleşen denetim işiyle olup olmadığı çerçevesinde değerlendirilerek uyuşmazlığı yaşayan taraflardan birinin denetimden çıkarılması ve denetim çalışmalarının denetim ekibi dışındaki bir kişi tarafından gözden geçirilmesi gibi önlemler alınabilir.

2.3.1.6. Finansal Çıkarlar

Finansal çıkarlar; bir özel ya da kamu kuruluşunda hisse senedi sahibi olma veya danışmanlık dâhil olmak üzere hizmetlere karşılık olarak ödeme alma durumlarında ortaya çıkmaktadır (Hacettepe Üniversitesi, 2017:1). Bu kavram, daha önce de IFAC tarafından 2015 yılında yayınlanan profesyonel muhasebecilere yönelik etik standartları içerisinde bağımlı çalışan meslek mensuplarının uymaları gereken ahlak kuralları içerisinde yer almıştır (Demir, 2015). Dolayısı ile denetimde görevli bir kişinin finansal çıkarının olduğu bir işletme denetiminde oluşan tehditler değerlendirilirken bu kişinin rolü, önemine dikkat edilir. Finansal çıkarın önemliliği için kişinin ve birinci derecede yakınının net serveti dikkate alınabilir.

Denetçi aile üyelerinin müşteri işletmeden emeklilik planları şeklinde finansal çıkar elde etmesi durumunda ilgili kişilerin finansal çıkardan feragat etmesi ile tehditler ortadan kalkabilir. Bu yüzden denetim şirketi ve ağa dâhil şirket, denetim ekibi üyesi ve aile üyeleri, denetim ve denetim dışı hizmetin yürütüldüğü ofisteki kıdemli denetçiler ve onların yakınları, denetim müşterisi ve denetim müşterisi üzerinde kontrol gücünün olduğu bir işletme ile finansal çıkar içinde olmamalıdır.

Denetim şirketi denetim ağına dâhil şirket veya kişilerin denetlenen işletmede mütevellî, kayyum konumunda olmamalıdır. Bu bakımdan denetim şirketinin üye ve faydalanıcısı olmaması, denetim müşterisi üzerinde önemli etkisinin ve finansal çıkarının olmaması ve müşteri işletmede yatırım kararını etkileyememesi gerekmektedir. Ayrıca bir denetim müşterisi ile denetim şirketi ve veya üyelerinin başka bir işletmede ortak bir finansal çıkarı olmamalıdır. Şayet bu çıkar önemsiz bir düzeyde ise sorun yoktur. Tam tersi bir durum ise söz konusu finansal çıkara sahip kişi denetim ekibine dâhil olmadan önce finansal çıkarı ya tamamen çıkarmalı ya da önemli etkide bulunamayacağı kadarını elinde tutmalıdır.

Bir denetim şirketi yöneticisi, çalışanı veya denetim ağına dâhil şirket üyelerinin veya bu kişilerin çekirdek aile üyelerinin miras, hediye, şirket birleşmesi vb. bir durumda şirket üzerinde önemli düzeyde finansal çıkarının olması halinde finansal çıkar ilişkisi sonlandırılır veya önemli bir etki oluşturmayacak kadarki bölümü elde bırakılır.

2.3.1.7. Kredi ve Garantiler

Denetim müşterisinin denetim şirketine sağladığı kredi vb. işlemlerde önemlilik esası dikkate alınmalıdır. Denetim müşterisinin banka ve benzeri kuruluşları olması durumunda normal borç verme prosedürleri dışında denetim şirketindeki herhangi bir kişi ve ailesinin önemli düzeyde kredi ve kredi garantilerini kabul edemez, mevduat/aracı kurum hesabı bulunamaz. Aksi durumda bu kredilerden faydalanmayan bir kişi denetim çalışmalarını gözden geçirmelidir.

2.3.1.8. İş İlişkileri

Denetçi, müşteri işletme yönetimi arasında kurulan iş ilişkisinde finansal çıkarın önemi ve ciddiyeti (müşteri işletmenin üst düzey yöneticileri ile kurulan iş ortaklığında denetim şirketinin müşteri işletmenin sunduğu mal ve hizmetlerin birlikte pazarlanması için yaptığı anlaşmalar, tarafların birbirlerinin ürünlerini pazarlama vb.) konusunda değerlendirmeler yapılmalıdır. Denetim ekibi üyeleri, ağa dâhil şirket çalışanları ve çekirdek aileleri müşteri işletme ile önemli düzeyde ve daha az ortaklı bir iş ilişkisi kuramaz ve denetim müşterisinin sunduğu mal ve hizmetleri piyasa şartları dışında satın alamaz.

2.3.1.9. Ailevi ve Kişisel İlişkiler

Denetim ekibi üyelerinden birinin müşteri işletmedeki yönetici veya belirli bir pozisyonundaki çalışanı ile ailevi ilişkisinin olması denetim açısından tehdit oluşturmaktadır. Çünkü müşteri ile denetçi veya denetim firması arasında ailevi veya özel ilişkinin olması durumunda bağımsızlık zedelenecektir (Zaif, 2004, s. 166). Bu durumda kişilerin çalıştıkları işletmedeki pozisyonların önemi ve yakınlık dereceleri dikkate alınmalıdır. Denetim ekibi üyesinin çekirdek ailesi, aile yakınları ve yakın ilişki kurulan diğer kişilerin müşteri işletmede finansal kararlar alınmasında önemli rolü sebebi ile oluşan tehditleri ortadan kaldırmak için ilgili kişi denetim ekibinden çıkarılmalı ya da çekirdek ailesinin sorumluluğundaki alanlarda görev almamalıdır.

2.3.1.10. Denetim Müşterisine Yakın Zamanda Verilen Hizmetler

Denetim ekibi üyesi yakın zamanda denetim raporunun kapsadığı bir dönem içerisinde müşteri işletme yetkilisi ve finansal raporlama sürecinde önemli bir pozisyonda olması durumunda denetim ekibine dâhil olamaz. Aksi bir durumda kişinin denetim şirketi ve müşteri işletmedeki pozisyonu değerlendirilir ve denetim çalışmaları uygun bir kişi tarafından gözden geçirilir.

2.3.1.11. Denetim Müşteri Yöneticisi ve Yetkilisi Olarak Hizmet Verilmesi

Denetim şirketi yöneticisi veya ortağı müşteri işletme yetkilisi olarak hizmet vermemelidir.

2.3.1.12. Denetim Müşterisi Tarafından İstihdam

Müşteri işletmede yönetici veya finansal raporlama sürecinde önemli etkisi bulunan kişinin denetim şirketi yöneticisi, ortağı veya denetim ekibi üyesi olması durumunda denetim şirketinin bu kişilerle ilişkisinin koparılması gerekmektedir. Ancak bu kişilerden gelir elde etme veya kişilere borcunun olmaması ve bu borcun denetim şirketinde önemsiz düzeyde olması ile ilişki devam edebilir. Müşteri işletmede ilerleyen zamanlara çalışacak denetim ekibi üyelerinin denetim

ekibinden çıkarılması, bu kişilerin denetim sürecinde vardıkları önemli yargıların gözden geçirilmesi önlem olabilir.

KAYİK olan denetim müşterisinin daha önceki dönemlerde denetim şirketinin kilit denetçisi, yönetici, kıdemli ortak ve yönetici ortağını finansal tablo hazırlanmasında önemli bir pozisyonda çalıştırması durumunda müşterinin en az 12 aylık denetim sürecinin tamamlanması ve bu kişinin denetim ekibinde olmaması gerekmektedir.

2.3.1.13. Çalışanların Geçici Olarak Görevlendirilmesi

Denetim şirketi çalışanlarının geçici bir süreliğine müşteri işletmede çalıştırılması için çalışanın sorumluluğundaki işlerin gözden geçirilmesi, denetim ekibine dâhil edilmemesi gibi önlemler alınabilir.

2.3.1.14. Çalışanların Denetim Müşterisi ile Uzun Süreli İlişkisi

Rotasyon kavramı; bağımsız denetçinin bağımsızlığını sağlanması için büyük ölçüde önem arz etmektedir. Bu kavram, Amerika'da yaşanan Enron vb. skandallar sonrasında daha fazla gündeme gelmiştir (Meral, 2019, s. 65). Denetim ekibi üyesinin denetim müşterisi ve yöneticilerin finansal tablolarıyla ilgili bilgilerle uzun süreli ilişkisi mesleki muhakemeden uzaklaşmasına neden olabilir. Bu durumda önemli pozisyondaki kişinin (kıdemli yöneticinin) uzaklaştırılması ya da aynı müşteri ile uzun bir süre denetim çalışmasını yürüten kişinin rotasyonu, kişinin denetim ekibindeki rolünün değiştirilmesi, denetim çalışmasının gözden geçirilmesi gibi önlemler alınmalıdır.

KAYİK denetimlerinde denetim ekibi, sorumlu denetçisi, kilit denetçisi veya kaliteyi gözden geçiren kişinin en fazla 7 yıl (kümülatif) denetimde yer alabilir. Örneğin; 4 yıl boyunca KAYİK denetimde sorumlu denetçi olan kişi 3 yıl ara verdikten sonra aynı müşterinin sadece 2 yıl denetiminde kilit denetçi olabilir. Ancak yeni atanacak bir kişinin ani bir rahatsızlığının gelişmesi durumunda üst yönetim bilgilendirilerek ve bağımsızlık sağlanarak bu süre 1 yıl uzatılabilir. KAYİK denetiminde kümülatif olarak 7 yıl boyunca işini yürüten sorumlu denetçiler birbirini takip eden 5 yıl boyunca ara verdikten sonra; 7 yıl boyunca kaliteyi gözden geçiren 3 yıl boyunca ara verdikten sonra; kilit denetçiler ise 2 yıl boyunca ara verdikten sonra aynı denetim müşterisi ile çalışabilir. Müşterinin sonradan KAYİK olması durumunda ise daha önce hizmet verilen süre dikkate alınır. Şayet 5 yıl ve daha az süre söz konusu ise 7 yıl; 6 yıl ve daha fazla süre için ise kişi üst yönetim bilgisi dâhilinde en fazla 2 yıl daha aynı sıfatla hizmet verir. KAYİK denetimi için denetim şirketinde kilit denetçi pozisyonunda 1 kişi var ise 7 yıldan fazla sürede kilit denetçi olabilir.

Kişinin birden fazla denetimde kilit denetçi olması ve sorumlu denetçi olarak 4 yıl ve daha fazla hizmet vermesi halinde 5 yıl ara vermelidir. Bu kişi kaliteyi gözden geçiren pozisyonda ise 3 yıl ara verir. 4 yıl boyunca sorumlu denetçi ise ve kaliteyi gözden geçiriyorsa; 3 veya daha fazla yıl sorumlu denetçi ise 5 yıl; diğer rol bileşimlerinde ise 3 yıl ara vermelidir. Birden fazla denetimde kilit denetçi ise 2 yıl ara vermelidir. Ara verme sürecinde, ilgili kişi denetim ekibi olmaz ve kaliteyi gözden geçiremez. Denetim işi yönetim ve koordinasyonundan sorumlu olamaz, görüş alışverişinde bulunamaz, sonucu etkileyemez. Üst yönetimle sıkı görüşemez.

2.3.1.15. Denetin Müşterilerine Güvence Dışı Hizmet Sunulması

Denetin müşterilerine güvence dışı hizmet sunulurken bağımsızlık sağlanmalıdır. Bu noktada oluşabilecek tehditleri değerlendirirken sunulan hizmetin kapsamı, yasal çerçevesi, finansal raporlamaya etkisi, güven derecesi, müşterinin KAYİK olup olması (Bu hizmet işletme KAYİK olmadan önce sonlandırılmalıdır.) gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. (Aynı denetim müşterisine oluşabilecek tehditlere dikkat edilmesi koşulu ile birden fazla güvence dışı hizmet verilebilir.) Örneğin; denetçi, çalışanları işe almak, işten çıkarmak, işlem onaylamak, banka hesapları ve yatırımları yönetmek, yönetime raporlama yapmak, iç kontrole dâhil olmak gibi konularda sorumluluk üstlenemez ancak tavsiyede bulunabilir. Bu işlemler ile ilgili işletme; yeterliliğe sahip bir kişiyi yetkilendirmeli, verilen hizmetlerin sonuçlarının yeterliliğini değerlendirilmelidir.

2.3.1.15.1. Muhasebe ve Defter Tutma Hizmetleri

İçinde bulunduğumuz toplumda muhasebe meslek mensuplarına yönelik genel görüşlerden bir tanesi “en az vergi ödeten muhasebeci en iyi muhasebecidir” şeklindedir. Bu görüş doğrultusunda meslek mensuplarının mesleğini icra etme çabaları ise meslek etiği ilke ve kurallar açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir (İşgüden & Çabuk, 2006, s. 83). Yine denetçilerin denetledikleri işletmelere bazı hizmetleri sunması gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu yüzden müşteri işletmeye finansal tablo hazırlanması, bordro hizmetleri, işlemlerin kaydedilmesi gibi hizmetlerin sunulması bazı tehditlere neden olmaktadır. Bu bakımdan işletme yönetimi finansal tablolarının finansal raporlama ilke ve kuralları çerçevesinde hazırlanması ve gerçeğe uygun sunumundan sorumludur. Denetim sürecinde taraflar arasındaki diyaloglarda muhasebe standartları ile finansal tablo açıklama hususlarının uygulanması, finansal ve muhasebe kontrolleri, beyan edilen varlık ve borçların uygunluğu ve yevmiye kayıtlarının düzeltilmesinin önerilmesi durumunda yönetim gerekeni yapmalı ve belirli bir finansal raporlama formatından diğerine geçerken müşterinin teknik destek talep etmesi durumunda ise sorumluluk almalıdır.

Denetim şirketi KAYİK olmayan denetim müşterileri için bordro hesapları ve raporlarının hazırlanması, elektrik ve su gibi fatura işlemlerinin kaydedilmesi, amortisman hesaplanması gibi rutin ve mekanik hizmetlerin haricinde muhasebe ve defter tutma hizmeti sunamaz. Aksi takdirde oluşan tehditler için denetim ekibi dışından danışmanlık alma ve çalışmaların farklı bir kişi tarafından gözden geçirilmesi gibi önlemler alınabilir. KAYİK müşterilerinin ise finansal tablolarının temelini oluşturan finansal bilgileri hazırlama gibi muhasebe ve defter tutma hizmeti sunamaz. Ancak denetim şirketinin denetim ekibinde olmayan bir personeli finansal tablolarda önemli bir etkiye sahip olmayan işlerle ilgili rutin ve mekanik hizmet sunabilir.

2.3.1.15.2. İdari Hizmetler

Denetim müşterisinin rutin ve mekanik işlerinde kolaylık sağlanması amacı ile yürütülen idari hizmetler (beyannamelerin müşteri onayı için hazırlanması vb.) genellikle tehdit oluşturmayan basit hizmetlerdir.

2.3.1.15.3. Değerleme Hizmetleri

Denetim müşterisine verilen değerlendirme hizmetlerinde raporun kullanım amacı, finansal tablolara etkisi vb. etmenler dikkate alınarak denetim ekibi olmayan uzmanlardan destek alınması, çalışmaların gözden geçirilmesi gibi önlemler alınabilir. Değerleme sonuçları önemli subjektif yargılara ve mali tablolarda önemli bir etkiye sahipse KAYİK olan ve olmayan denetim müşterisine bu hizmet verilemez.

2.3.1.15.4. Vergi Hizmetleri

Ülkemizde vergi danışmanlığı ve vergi denetimi faaliyetinin uluslararası denetim standartlarında açısından, denetim bağımsızlığı ilkesine zarar vermesi gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Burada iki denetim hizmetinin birlikte üstlenilmesinde durumunda çıkar çatışması konusunun gündeme gelmesi en önemli soru işaretlerinden bir tanesi olarak durmaktadır. İkinci durum kendi kendini denetim riskinin ortaya çıkmasıdır (Kesik, 2020, s. 79). Dolayısı ile denetim müşterisine vergi beyannamesinin hazırlanması, vergi planlaması, muhasebe kayıtları, değerlendirme, vergi uyumsuzlukları konusunda hizmet vermek denetim açısından tehdit oluşturduğundan vergi mevzuatının karmaşıklığı, çalışanların uzmanlığı, bu hizmetlerin finansal tablolara etkisi, vergi mevzuatına uygunluğu dikkate alınmalıdır. Örneğin; cari ve ertelenmiş vergilerin hesaplanması için finansal tablolardaki önemli etkisi ile ilgili tehditler değerlendirilmelidir. KAYİK olmayan müşteri için denetim ekibinden olmayan uzmanlardan yardım alınması ve çalışmaların gözden geçirilmesi gibi önlemler alınabilir. KAYİK denetim müşterileri için cari ve ertelenmiş vergi hesaplamaları finansal tablolar için hazırlanan muhasebe kayıtlarının önemsiz olması durumunda bile hesaplanamaz. Ayrıca denetim müşterisinin yasal mecralarda vergi uyumsuzluğu ile ilgili savunma

yapacağı tutarın finansal tablo için önemli olması durumunda bu hizmeti sunamaz. Ancak konu ile ilgili yasal süreç başlamadan bilgilendirme amaçlı bazı muhasebe kayıtlarının sağlanması vb. konularda müşteriye danışmanlık verebilir.

2.3.1.15.5. İç Denetim Hizmetleri

İç denetim hizmetleri, kapsam ve amaçlar açısından işletmenin büyüklüğü ve yönetimin sorumluluklarına göre değişen ve ilgili faaliyetlerin yürütülmesinde müşteriye yardımcı olmayı içeren iç kontrolün izlenmesi, gözden geçirilmesi, finansal faaliyet bilgileri ile ilgili yapılan işlemlerde kullanılan yöntemleri gözden geçirmek ve prosedürlerle ilgili inceleme yapmak, işletmedeki tüm faaliyetlerin verimliliğini gözden geçirmek gibi işlemlerdir. İç denetim, işletmeye bir hizmet olarak sunulmak üzere işletme içinde oluşturulmuş bağımsız bir denetim fonksiyonudur (Sabuncu, 2017, s. 162). Denetçi bu hizmetleri sunarken iç denetim sürecini tasarlanmasından sürdürülmesine kadar her aşamada uygun kişinin atanması ve yapılan işin sürekli gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi, tavsiyelerin raporlanması gibi konularda ikna olmalıdır.

Denetim sürecinde iç denetim çalışmalarından faydalanılmasında “Bağımsız Denetim Standartları”na göre iç kontrolün yeterliliği değerlendirecek prosedürler uygulanır. Aksi takdirde mesleki şüpheciliğin dikkate alınmadığı sonuçları kullanmak tehdit oluşturur. Bu tehditleri değerlendirirken ilgili finansal tablo kalemlerinin yanlış kullanılması riski, önemliliği, iç denetim çalışmasına olan güven dikkate alınır. Önlem olarak bu hizmeti denetim ekibinde olmayan bir kişi verebilir. KAYİK müşterilerine ise iç kontrolün önemli bir bölümünün finansal raporlama üzerindeki etkisi, finansal raporlama için önemli tutarlar ve finansal tablolarda önemli bilgi içeren finansal muhasebe sistemleri ile ilgili iç denetim hizmeti verilemez.

2.3.1.15.6. Bilgi Teknolojileri Sistemleri Hizmetleri

Bu hizmetler donanım ya da yazılım sistemlerinin tasarımı ve uygulanmasını içeren kaynak veri toplama, finansal raporlama üzerindeki iç kontrol sistemi, muhasebe ve finansal tablo ile ilgili bilgiler üretilmesi şeklindedir. İşletme yönetiminin iç kontrol sistemini oluşturması ve izlemesi ve donanım ve yazılım sistemlerindeki sorumluluğu çalışanına vermesi, sürecin yeterliliği ve sonuçlarının değerlendirilmesi konusunda sorumluluk alması durumunda denetçi bu hizmeti verebilir. Oluşabilecek tehditlerin finansal tablolara etkisi bilgi teknolojilerine olan güven dikkate alınarak değerlendirilir. Bu hizmetin denetim ekibinden olmayan biri tarafından verilmesi önlem olabilir. Ancak bu tarz hizmetlerin finansal raporlama içerisinde iç kontrolün önemli bir bölümünü içeren ve finansal tablolar için önemli bilgiler üreten düzeyde olması ile KAYİK müşterilerine ilgili hizmet verilemez.

2.3.1.15.7. Hukuki İhtilaf Destek Hizmetleri

Bir denetim müşterisine bilirkişilik dâhil olmak üzere tanıklık hizmeti, belge yönetimi ve temini, yasal anlaşmazlık ve hasarlar ile ilgili tutarların hesaplanmasını içeren hukuki ihtilaf destek hizmetinin verilmesi tehdit oluşturabilir. Bu noktada verilen hizmetin yasal çerçevesi, niteliği, finansal tablolar üzerindeki önemli etkisinin olup olmadığı değerlendirilir. Önlem olarak denetim ekibinden olmayan birinin bu hizmeti vermesi söz konusu olabilir.

2.3.1.15.8. Hukuki Hizmetler

Bu hizmetler müşteriye danışmanlık yapılması, işletme birleşimleri/devri, hukuki yapılandırma işlemlerini kapsar. Hukuk müşavirliği, geniş kapsamlı hukuki işlemlerden sorumluluğu içerdiğinden denetim şirketi ortağı, kilit yönetici veya çalışanı müşteri işletmede bu hizmeti veremez ve müşteri işletmede finansal tablolara önemli düzeyde etki edecek tutarlarla ilgili hukuki anlaşmazlıkların çözülmesinde savunma yapamaz. Önemsiz tutarlar için denetim ekibi dışındaki uzmanlardan destek alınır ve çalışmalar uygun kişi tarafından gözden geçirilir.

2.3.1.15.9. İşe Alma Hizmetleri

Denetim müşterisine işe alma hizmetinin verilmesi için tüm sorumluluğu yönetimin üstlenilmesi gerekmektedir. Bu hizmet için denetim ekibi dışından kişilerden de faydalanılabilir. Ancak müşteri için yöneticilik ve finansal tabloların hazırlanmasında önemli etkiye sahip olan kişiler ile ilgili arbuluculuk yapamaz ve adayları araştıramaz.

2.3.1.15.10. Kurumsal Finansman Hizmetleri

Denetim müşterisine sunulacak kurumsal finansman hizmetlerin (işletme satın alınması, yapılandırılması, finansal tabloları etkileyecek düzenlemeler ve denetim müşterisi paylarının tanıtımı, ticareti ve aracılığı konusunda yardımcı olmak vb.) verilmesi denetim açısından tehdit oluşturmaktadır. Söz konusu hizmetin finansal tablolarda önemli bir etkisinin olması tehdidin düzeyini değerlendirirken dikkate alınmalıdır. Önlem olarak denetim ekibi dışından birinden hizmetin alınmalı veya ilgili çalışmalar uygun bir kişi tarafından gözden geçirilmelidir.

2.3.1.16. Özel Amaçlı Finansal Tablo Kullanımı ve Dağıtımı Konusunda Sınırlama İçeren Raporlar

Denetim şirketi özel amaçlı finansal tablo kullanımı ve dağıtımı ile ilgili sınırlama içeren bir rapor yayınlaması esnasında bağımsızlık hükümleri ile ilgili hedef kullanıcıları ile iletişim kuar ve konu ile ilgili mutabakat sağlanır. KAYİK denetimlerinde ise yürütülen özellikli bir denetim için bağımsızlık hükümlerini uygulamak zorunda değildir. Diğer taraftan özellikli bir denetim işinde bağımsızlık hükümleri ilişkili işletmeleri kapsamak zorunda değildir. Ancak denetim ekibinin bağımsızlığının sağlanamadığına yönelik bir kanaati varsa bu işletmeler sürece dâhil edilir.

Denetim ağına dâhil şirketlerde özel amaçlı denetim işinde bağımsızlığın sağlanması zorunlu değil ancak çıkar ilişkisi şüphesi ile bu şirketler sürece dahil edilir. Denetim şirketi ve denetim ağına dâhil şirketlerin özellikli bir denetim sürecinde denetim ekibi üyelerinin çekirdek aileleri, yakın iş ilişkisinin olduğu taraflar, denetim şirketinde denetim sonucunu etkileyebilecek kişiler ile denetim müşterisi arasında istihdam ve güvence dışı hizmetlerinin sunulmasında bağımsızlığa yönelik tehditleri değerlendirir.

2.3.2. Bağımsız Denetim ve Sınırlı Bağımsız Denetim Dışında Kalan Güvence Denetimlerinde Bağımsızlık

Güvence denetimi bir işletmenin performanslarına ilişkin göstergeler ve finansal tablolarının bağımsız denetimi gibi konularda güvence verilmesini kapsayan bir süreçtir. Literatürde güvence hizmetleri ile aynı anlamda kullanılan güvence denetimi kavramı esasen güvence hizmetlerinin alt dalıdır. Bu yüzden güvence hizmeti, alt dalı olan güvence denetimiyle karıştırılarak kavramsal olarak yanlış açıklanmakla birlikte, hatalı bir algıyı da doğurmaktadır (Kesik, 2020, s. 6). Güvence denetimi süreci, denetimin üç tarafından biri olan hedef kullanıcıların (Diğer taraflar denetim şirketi ve sorumlu taraf şeklindedir. Birden fazla sorumlu tarafın olduğu güvence denetimleri de olabilir.) denetim konusunun belirli kriterler çerçevesinde değerlendirilmesi ile elde edilen çıktılarına olan güvenini arttırmak için oluşturulur. Bu denetim beyana dayalı ve doğrudan raporlama şeklinde gerçekleşir. Beyana dayalı denetim, güvence denetim ekibi ile müşteri işletmede denetimin konusunu önemli düzeyde etkileyebilecek kişiler arasındaki yakın ilişkileri yasaklayan bir yaklaşımdan hareketle sorumlu tarafın hedef kullanıcıların bilgisine sunulan denetimin konusunu oluşturan bilgileri değerlendirmesi ve ölçmesidir. Doğrudan raporlamada denetim şirketi denetim konusunu değerlendirir, ölçer ve bu işleri yapan sorumlu taraftan hedef kullanıcılara sunulmayan değerlendirme ve ölçümle ilgili açıklama alır ve hedef kullanıcılarına güvence raporunda sunar.

Güvence denetimleri, denetçi dışında denetimin konusunun değerlendirildiği doğrulama yöntemleriyle denetçilerin değerlendirdiği doğrudan denetimleri kapsamaktadır (KGK, 2019 den akt. Kesik, 2020, s. 45). Güvence denetimi yürütülürken (hizmetinin başladığı tarihten raporun yayımlandığı tarihe kadar) denetçi bağımsız olmalıdır. Bu noktada denetçinin bağımsızlığına yönelik tehditler belirlenmeli, değerlendirilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca denetim ağına dâhil şirketler ile ilişkili işletmelerin güvence işlemleri ile ilgili çıkar ilişkisinin bağımsızlığı etkileyecek düzeyde olacağına dair bir kanaat oluşuyorsa söz konusu taraflar da güvence denetimi kapsamına alınır ve bağımsızlığa yönelik bir ihlal tespit edilirse ihlale neden olan her türlü ilişki sonlandırılır. Bu durumun güvence denetimine etkisini değerlendirerek konu ile atılacak adımlar ele alınır.

Bağımsızlığı sağlamaya yönelik oluşan tüm tehditler ve ilgili süreç belgelendirilir. Tehdit makul bir düzeye inince gerekçeler açıklanır ve mesleki yargılardan yola çıkılarak kanıtlar sunulur.

Bir denetim müşterisinin sonradan güvence müşterisi olması ile bağımsızlığa yönelik tehditler değerlendirilirken güvence denetim müşterisi ile kurulan finansal ve iş ilişkilerinin varlığı ve güvence müşterisine önceden sunulan hizmetler dikkate alınır. Güvence hizmeti verilmeden önce güvence dışı hizmetinin verilmesi ile bağımsızlığın sağlanması için bu hizmeti sunmada güvence ekibi dışındaki kişilerden yararlanılır ve uygun kişinin tüm çalışmaları gözden geçirmelerine yönelik önlemler alınır. Ayrıca güvence hizmeti verilmeden önce güvence dışı hizmetin tamamlanmaması durumunda denetim şirketi bu hizmetin kısa sürede sonlandırılması ve başka bir sağlayıcıya hizmetin aktarılmasına ikna olursa, gerekli önlemler alınır ve üst yönetimde bu konuda müzakere ederek güvence denetimi hizmeti verilir.

Standardın bu kısmında yer alan alt bölümlere bakıldığında tüm uygulama, hüküm ve hususlar Kısım 4A: Bağımsız Denetim ve Sınırlı Bağımsız Denetimde Bağımsızlık ile aynıdır. Söz konusu kısımda geçen “Bağımsız Denetim” ifadesi “Güvence Denetimi” ve “Denetim Müşterisi” ifadesi ise “Güvence Müşterisi” olarak ifade edilmektedir.

3. Faizsiz Finans Kuruluşların Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar*

İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) tarafından yayınlanan “Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar” standardı ülkemizde 14.12.2019 tarihli ve 30978 sayılı Resmi Gazete de yayınlanmıştır.

Muhasebe mesleği tüm toplumun adil olması yönünde yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bakımdan muhasebe ve denetim standartları uygulanırken etik kurallar da dikkate alınmalıdır. Etik kuralların sağlam ve meşru kaynaklar çerçevesinde insan muhakemesine dayanarak mesleki aidiyet, gelişme ve kamuoyunun güvenini kazanması ile pratikte yol alınabilecektir. Diğer bir ifade ile meslek etiği ilkelerine bağlı kalarak mesleklerini icra eden meslek mensupları, sundukları hizmetin kalitesi sebebiyle yaptıkları işe ilgi duyan bilgi kullanıcılarının, rekabet içinde oldukları diğer meslek mensuplarının, kamuoyunun takdirini kazanacaklardır (İşgüden & Çabuk, 2006, s. 82).

İslam dinine göre belirlenmiş etik kurallar denetçiler ile ilgili önceden belirlenmiş tüm dayanaklarla birlikte İslam dinine ve fıkıh ilke ve kuralları çerçevesinde belirlenmiştir. Muhasebe

* Bu bölümde 14.12.2019 tarihli ve 30978 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan “Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar Standardı” ele alınmıştır. Standart ile ilgili detaylı bilgi için bkz.

https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/FFK_Denetçileri_Icin_Etik_Kurallar_PDF.

mesleğinin Müslüman toplum değer ve yargıları ile beslenerek; alınan mesleki eğitim ile İslam ahlakının değerleri denetçinin mesleki davranışlarına yansımalıdır. Denetçinin kendisi ve çalışanları ile ilgili davranışların bu standarda uygunluğu sağlanmalı ve fihhi ilke ve kurallarla aynı doğrultuda olan başka mesleki etik kurallarında uygulanmalıdır.

3.1. Etik Kuralların Amacı

Standartta denetçilerin fihhi ilke ve kurallar çerçevesinde hareket etmesini sağlayacak etik ilke ve kurallar belirlenmiştir. Böylece dini inanca sahip kişilerin bu kurallara daha kolay uyacaklardır. Etik kuralların amacı;

- Denetçilerin genel mesleki etik sorumluluklarla birlikte herhangi bir eylemin İslam dininde kabul gördüğü konusuna dikkat çekmek,
- Denetimi gerçekleştirilen işletme finansal tablolarının güvenilirliği ve denetçilere güveni arttırmak ve faizsiz finans kuruluşlarının (FFK) hizmetleri sürecinde tüm tarafların çıkarlarını korumaktır.

3.2. Etik Kural Yapısı

Standartta etik kural yapısı; denetçiler için etik ilkelerin dini dayanakları, denetçiler için etik ilkeler ve denetçiler için etik davranış kuralları olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

3.2.1. Denetçiler İçin Etik İlkelerin Dini Kaynakları

Faizsiz finans kuruluşlarının denetiminde görev alacak denetçiler için oluşturulan etik ilke ve kuralların dini kaynakları şu şekilde açıklanabilir (Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar, 2019, Bölüm 1);

- **Dürüstlük:** Denetçiler mesleklerini icra ederken mesleki yeterliliğe sahip olmalı ve kendilerine düşen sorumluluğu layığı ile yerine getirmelidir.
- **İnsanın Yeryüzündeki Halifeliliği İlkesi:** İnsanoğlu sadece kendisi için değil ailesi ve dâhil olduğu toplumun daha iyi şartlarda yaşamasını sağlamalıdır. Tanrı bu konuda insana güvenmektedir. Bu süreçte bir mal ya da hizmet alınıp ve satılırken İslam dininin emir ve yasaklarına uymalıdır. Bunları israf etmemeli, faizli işlemler gibi yasaklanan işlerde kullanmamalı ve ticaretini yapmamalıdır.
- **İhlas:** Denetçiler mesleki çalışmalarını yürütürken bunu dini bir görev olarak görmeli; gösteriş, böbürlenme vb. davranışlar sergilememelidir.
- **Takva:** Bu kavram insanların günah işlememeleri, doğru yoldan ayrılmalarına neden olan durumlardan kendilerini koruma için Allahtan korkmalarını ifade eder. Denetçiler mesleğini icra ederken Allah'tan korkmalıdırlar.

- **Denetçinin Erdemli Olması ve İşini Mükemmel Yapması:** Denetçi sadece mesleki anlamda değil tüm yaşantısında da kendisine düşen görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmelidir.
- **Allah Korkusu ile Davranma:** İnsan yaptığı her işte otokontrolünü sağlamalıdır. Bu durum hiçbir koşulda değişmemelidir. Dinen dayanak olarak da Allah'ın insanların tüm davranışlarını görmesi ve insanların kötü davranışlar sergilemekten kaçınmalarının gerekmesi şeklindedir.
- **Allaha Hesap Verilecek Olması:** Denetçi işini yaparken kötü davranıştan kaçınmalıdır. Çünkü başta Allah olmak üzere içinde yaşadığı topluma, mesleğine ve müşterilerine karşı sorumludur.

3.2.2. Denetçiler İçin Etik İlkeler

Bu bölüm bağımsız denetçiler için etik kurallarda yer alan etik ilkeler ile etik ilkeler için dini dayanaklar dikkate alınarak oluşturulan etik ilkeleri içermektedir. (A.g.s. Bölüm 2.)

- **Güvenilirlik:** Denetçi mesleğini icra ederken güvenilir ve dürüst olmalıdır. Bu süreçte elde ettiği bilgilerin gizliliğini sağlamalı ve hile yapmamalıdır.
- **Meşruiyet:** Denetçi mesleğini yerine getirirken İslami kanunların teorik ve pratik çalışma alanlarına uygun hareket etmelidir.
- **Tarafsız Olma:** Denetçi başkalarının etkisi altında kalmadan mesleğini icra etmeli; tarafsız, bağımsız olmalı; çıkar çatışmalarından kaçınmalıdır.
- **Mesleki Yeterlilik ve Özen:** Denetçi mesleğini yaparken mesleğin gerektirdiği eğitimleri almalı ve donanımlı olmalıdır. Böylece sorumlu olduğu tüm taraflara karşı elinden geleni yapmalıdırlar.
- **İnanç Esaslarına Göre Davranma:** Denetçi İslami kanunlarda yer alan teorik ve pratik uygulamalarla ilişkili hareket etmelidir.
- **Mesleki Davranış ve Teknik Standartlar:** Denetçiler kendileri için belirlenen etik davranış kuralları ve faizsiz finans denetim standartlarını dikkate alarak mesleği icra etmelidir.

3.2.3. Denetçiler İçin Etik Davranış Kuralları

Standardın ikinci bölümünde yer alan etik ilkelere dayanan bu kurallar denetçilerin mesleklerini yaparken uymaları gereken etik davranış yükümlülükleri içermektedir (A.g.s. Bölüm 3);

- **Güvenilirliğe Dayalı Etik Davranış Kuralları:** Denetçi mesleki anlamda elde ettiği sonuçları dürüst ve şeffaf bir biçimde açıklamalıdır. Ayrıca yasal düzenlemeler zorunlu

kılmadığı sürece mesleğini icra ederken elde edilen bilgilerin gizliliğini sağlamalı ve bu bilgileri başkalarının ve kendi çıkarlarının hizmetine sunmamalıdır.

- **Dini Meşruiyete Dayalı Etik Davranış Kuralları:** Denetçi mesleğini icra ederken ilişkili olduğu tüm taraflara karşı sorumlu olduğundan yaptığı her işin dini meşruiyetini doğrulamalıdır. Bu bağlamda Allaha karşı sorumlu olduğu bilincinden hareketle mesleki sorumlulukları yerine getirmelidir. Denetçi; finansal işlemlerle ilgili gerekli eğitimleri almalı ve konu ile ilgili fıkhi ilke ve kuralları bilmelidir. Denetimini yaptığı işletmedeki her hususun dini meşruiyetini doğrulamalı. Bunu yaparken faizsiz finans danışman komitesi tarafından belirlenen fıkhi ilke ve kuralları dikkate almalıdır. Ayrıca işini yaparken davranışlarının meşruiyetini belirlerken fıkhi ilke ve kurallara uygun hareket etmelidir.
- **Tarafsızlık İlkesine Dayalı Etik Davranış Kuralları:** Tarafsızlık kavramı; denetim sürecinde bireylerin kendi güçlerini kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda denetçinin mesleki yargı ve kararlarının etkilemesinin önüne geçmektedir (Demir & Çiftçi, 2016, s. 91). Bu yüzden denetçi tarafsız ve adil davranmasını engelleyen çıkar çatışmasından kaçınmalıdır. Mesleğini yaparken tarafsızlığına gölge düşürecek her türlü hediye, bağış ve ağırlamayı reddetmelidir. Müşterisi ile kişisel ve ailevi ilişkisi nedeni ile tarafsızlığı ve bağımsızlığı tehdit edecek işlemlerden kaçınmalıdır. Denetim müşterisinde önemli sayılabilecek oranda pay sahibi olmak veya ilişkili işletmelerde finansal çıkar içinde bulunarak bağımsızlığı tehdit eden davranışlardan kaçınmalıdır. Finansal tablo denetimi ile birlikte diğer mesleki hizmetleri aynı anda sunmamalı, şarta bağlı ücretten kaçınmalıdır.
- **Mesleki Yeterlilik ve Özene Dayalı Etik Davranış Kuralları:** Denetçi, mesleki bilgi ve tecrübesini, mesleği kaliteli icra etmesini saplayacak şekilde sergilemeli, bunu yaparken gerekli özeni göstermeli ve meslekle ilgili yasa ve düzenlemeleri dikkate almalıdır (Demir & Çiftçi, 2016, s. 91). Denetçi mesleğini icra ederken tüm topluma ve Allaha karşı sorumludur. Denetçi meslekle ilgili tüm düzenlemeleri takip etmeli, yeterli düzeyde bilgi sahibi olmalıdır. Aksi bir durumda konu ile ilgili danışmanlık almadan işi kabul etmemelidir. Mesleğini yüksek kalitede yapmalı; mesleğini bir bütün gibi görerek gerekli planları hazırlamak ve denetim ekibinin veya çalışanlarının performans kalitesinin tespitine yönelik program oluşturmalıdır. Faizsiz finans kuruluşlarının hazırladığı raporları kamuoyunun sağlıklı, güvenilir bir şekilde hazırlandığı ve analiz edildiğinden emin olmalıdır.
- **İnanç Esaslarına Dayalı Etik Davranış Kuralları:** Denetçi İslami kanunlara göre oluşturulan dini değerlerle tutarlı olacak şekilde hareket etmelidir. Bu bağlamda kendi otokontrolünü sağlamalı. (Allah'ın izlemesi) Allaha hesap vereceğinin bilincinde olmalıdır.

İşini yaparken samimi olmalı ve verdiği sözleri tutmalıdır. Gerekli durumda başkaları ile iş birliği yapmalıdır. İş yapılan süreçte güven ve iş birliğine dayalı çalışmalı, sevgi göstermelidir. İşini yaparken nazik ve sabırlı, iyi örnek olmalıdır.

- **Mesleki Davranış ve Teknik Standartlara Dayalı Etik Davranış Kuralları:** Bu kural, tüm denetçilerin mesleğe dair düzenlemeleri dikkate alarak hareket etme ve mesleğin saygınlığına zarar verecek tüm davranışlardan uzak durmalarını zorunlu kılmaktadır. (Demir & Çiftçi, 2016, s. 91). Dolayısı ile faizsiz finans kuruluşlarını denetleyen denetçiler faizsiz finans denetim standartlarına uyarak hareket etmelidir. Mesleki görev sorumlulukları yerine getirmelidir. Mesleğin itibarını zedeleyecek davranışlardan kaçınılmalıdır. Kendisini işini tanıtırken ve pazarlarken uygun olmayan davranışlar sergilememelidir. Vereceği hizmetlerle ilgili abartılı iddialarda bulunmamalıdır. Meslektaşlarını kötülemekten kaçınılmalıdır. Kendisine yönlendirilen işler için diğer denetçilere komisyon ödemekten kaçınılmalıdır. Denetçi herhangi bir denetçinin yerini aldığı anda söz konusu değişikliğin nedenlerini öğrenmeli ve bunların kabul edilemez olması durumunda bu görevi kabul etmemelidir ve kendisine konu ile ilgili verilen bilgileri açıklamamalıdır.

4. Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar ile Faizsiz Finans Kuruluşların Denetimini Yürüten Denetçiler Etik Kuralların Karşılaştırılması

Meslek etiği kavramı; bir meslekte sergilenen davranışların doğruluğu, yanlışlığı, haklılığı ve haksızlığı ile ilgili inançlara dayalı ilke ve kurallar bütünlüğünü temsil eder (Selimoğlu, 1997, s. 146). Denetim açısından sergilenen davranışların makul düzeyde olup olmadığı konusunda denetçilere yol gösterecek etik kurallarla ilgili bu iki uygulamaya bakıldığında benzerlik ve farklılıklar şu şekilde özetlenmiştir;

- Bağımsız denetçiler için etik kurallar daha detaylı bir şekilde etik ilkeler, kavramsal çerçeve ve bağımsızlık standartları şeklinde üçe ayrılmış ve meslek mensuplarının yaşayabileceği (ücretler, finansal çıkarlar, iş ilişkileri, kredi ve garantiler, güvence dışı hizmetler vb.) her türlü durumla ilgili açıklama (tehdit ve önlemler) yapılmıştır.
- Faizsiz finans kuruluşların denetimini yürüten denetçiler için etik kurallar daha genel ifadelerle etik kuralların dini kaynakları, etik ilke ve davranış kuralları olarak üçe ayrılmış ve bu kuralların denetim ile ilgili önceden belirlenmiş kurallar dikkate alınarak İslam dini ilke ve kuralları çerçevesinde oluşturulduğu belirtilmiştir. Meslek mensuplarının topluma faydalarını arttırma amacı ile etik ilke ve uymaları gerektiği ve dinin bir gereği olarak Allah korkusu ile hareket etmeleri gerektiği ifade edilmiştir.

5. SONUÇ

Etik kavramı, muhasebe ve denetim mesleğinde son yıllarda önemli bir konu haline gelmiştir. Çalışmanın başında belirtildiği gibi konu ile ilgili çeşitli uluslararası muhasebe meslek kuruluşları, meslek etik ilke ve kuralları yayımlayarak meslek mensuplarının bu ilke ve kurallara uymalarını zorunlu kılmıştır. Genel olarak evrensel boyutta düşünülmüş olan etik kavramları çerçevesinde hazırlanan bu düzenlemeler ile mesleğin itibarını koruma ve denetimin kalitesini artırma amaçlanmaktadır. Ülkemizde de bu gelişmeler ışığında çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan etik kurallar mevcuttur. Son olarak KGK tarafından yayımlanan “Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar” standardı birçok meslek örgütü tarafından kabul edilmektedir. KGK tarafından hazırlanan bir diğer düzenleme “Faizsiz Finans Kuruluşlarının Denetimi İçin Belirlenen Etik İlke ve Kurallar” standardıdır. Bu düzenleme farklı olarak dini referansların ağırlıklı olduğu bir yapıya sahiptir. Ancak bu iki düzenleme kıyaslandığında “Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar” düzenlemesinin daha kapsamlı olduğu ve kabul gördüğü görülmektedir.

Ülkemizde “Faizsiz Finans Kuruluşlarının Denetçileri İçin Belirlenen Etik İlke ve Kurallar”ın yayımlanması itibariyle çalışmanın gerekliliği konusunda bazı tartışmalar da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda uluslararası alanda meydana gelen değişimlerle birlikte İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) tarafından yayımlanan bu etik kuralların önemli bir düzenleme olduğu ve bu düzenlemenin İslami kurallar çerçevesinde oluşturulmasının halkının büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede yerinde bir karar olduğunu belirten görüşler mevcuttur. (Haber Vakti, 2019).

Öte yandan bu düzenlemeye yönelik çeşitli eleştiriler mevcuttur. “Faizsiz Finans Kuruluşlarının Denetçileri İçin Belirlenen Etik İlke ve Kurallar” standardının denetim açısından uygulamada büyük problemlere sebebiyet vereceği, denetim mesleği ile ilgili önceden oluşturulan standartların tüm dünyada kabul edildiği ve bu standartların spesifik bir alana özgü başka düzenlemelere ihtiyaç duyulmadan denetim ile ilgili tüm sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayacağı belirtilmiştir (Erdoğan, 2020). Benzer şekilde Müslüman olmayan meslek mensuplarının faizsiz finans kuruluşlarında çalışma süreci veya böyle bir talebin nasıl karşılanacağına dair nasıl bir yol izleneceği eleştirilen konular arasındadır. Yine TÜRMOB tarafından 16 Ocak 2020 tarihinde düzenlenen “Faizsiz Finans Etik Kuralları, Muhasebe ve Denetim Standartları: Tartışmalar ve Öneriler” konulu panelde Faizsiz finans kuruluşların denetimini yürüten denetçiler için etik kurallarda dini referansların ağırlıklı olduğu belirtilmiştir. Denetimin, etiğin ve ahlakın evrensel olduğu ve bu kavramların dini, dili, ırkı, milleti olmadığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda tüm dünyada etik ve ahlak kurallarının olduğu ve bunların bireylerin

ve meslek mensuplarının tüm yaşantılarına yansıdığı dile getirilmiştir (TÜBMOB, 2020). Ünlü filozof Ioanna Kuçuradi' nin “*Etik değerler göreci değildir. Göreci olan değer yargıdır. İyiler, kötüler sayılan şeylerdir.*” (Habertürk TV Başrol Programı- Ioanna Kuçuradi, 2019) ifadesi de bu söylemleri desteklemektedir.

Literatürde faizsiz finans kuruluşları ve standartları ile ilgili çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir. Ancak bu kuruluşların denetiminde etik kurallar tartışmalı şekilde gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında, ilerleyen dönemlerde söz konusu düzenlemenin faizsiz finans kuruluşlarının denetimine etkisini konu alan çalışmalar yapılabilir ve sonuçlar tartışılabilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, İ. (2011), *Etik Kültürün Geliştirilmesinde Sivil Toplumun Rolü*, Erişim adresi: www.etik.gov.tr/duyurular/2011/...etikhaftasi.../Aydın%20STK%20etik.ppt. (Erişim Tarihi: 01.01.2021).
- Bozkurt, B. (2011), *Küreselleşme Sürecinin Muhasebe ve Denetim Mesleği Üzerindeki Etkileri:İzmir İlinde Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi SBE İşletme ABD, Çorum.
- Demir, B. (2015), *Muhasebe Ve Denetim Mesleğinde Etik*, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, ss: 341-252, Erişim Adresi: <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/034.demir.pdf>(Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- Demir, E., & Çiftçi, Y. (2016). *Denetçi Bağımsızlığının Etik İlkeler Çerçevesinde İncelenmesi: Bir Denetim Firması Uygulaması*. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18 (31), ss:88-97.
- Erdoğan , M. (2020), *Faizsiz Finans Kuruluşlarının Denetimine İlişkin Sorunlar ve Sorular*, Sosyal Demokrat Dergi, Erişim Adresi: <http://www.sosyaldemokratdergi.org/melih-erdogan-faizsiz-finans-kuruluslarinin-denetimine-iliskin-sorunlar-ve-sorular/>. (Erişim Tarihi: 03.02.2020)
- Haber Vakti. (2019), *Resmi Gazete 'Faizsiz Finans Standartları'nı yayınladı! Ayetler ve Hadislerden alıntı yapıldı*, Erişim Adresi: <https://www.habervakti.com/gundem/resmi-gazete-faizsiz-finans-standartlari-ni-yayinladi-h87638.html>. (Erişim Tarihi: 17.12.2020).
- Habertürk TV, (2019), Başrol Programı- Ioanna Kuçuradi, Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=TsLK2KMKDVQ>. (Erişim Tarihi: 18.11.2020).
- Hacettepe Üniversitesi, (2017). *Çıkar Çatışması*, Erişim Adresi: http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/programlar/SBE601_2017/cikar%20catismasi.pdf. Ss. 1-4. (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- İşgüden, B., & Çabuk, A. (2006), *Meslek Etiği Ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss:59-86.
- Kardeş Selimoğlu, S., & Yeşilçelebi, G. (2014), *Mesleki Aidiyetin Bağımsız Denetim Kalitesi Üzerine Etkisi: Bağımsız Denetçiler Üzerine Bir Araştırma*, Muhasebe ve Finansman Dergisi,ss: 27-52.

- Kesik, M. (2020), *Bağımsız Denetim Ve Vergi Denetiminin Güvence Hizmetleri Yönüyle Karşılaştırılması Ve Birlikte Üstlenilmesi Durumunun Değerlendirilmesi*, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- KGK. (2019), *Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler*, Erşim Adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/FFK_Denetçileri_Icin_Etik_Kurallar.PDF. (Erişim Tarihi: 01.01.2021).
- KGK. (2020), *Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar*, Erişim Adresi: <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5165/Etik-Kurallar>. (Erişim Tarihi: 20.02.2020).
- Kutlu, H. A. (2008), *Muhasebe Meslek Ahlakı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Meral, E. (2019), *Ücretin Denetim Bağımsızlığı Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Muhasebe Sitesi. (t.y.), *Bağımsız Denetimin Yararları*, Erişim Adresi: <http://www.muhasibesitesi.com/bagimsiz-denetimin-yararlari.html>. (Erişim Tarihi: 01.01.2021)
- Sabuncu, B. (2017), *İşletmelerde İç Denetim Ve İç Kontrol İlişkisi*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, ss:161-174.
- Şeker, Y. (2015), *Bağımsız Denetimde Kalite Kültürü Anlayışı ve Kalite Kontrol Standartının Uygulama Etkinliğinin Belirlenmesi: Bağımsız Denetim Şirketlerine Yönelik Ampirik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi. Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon.
- Selçuk, H., Karadağ, M., Akar, A. (2019), *Bağımsız Denetimde Etik Kavramı: AAOIFI Standartları İle Bağımsız Denetim Standartlarının Karşılaştırılması*, (Özet Bildiri), *International Congress of Islamic Economy, Finance And Ethics*.
- Selimoğlu, S. (1997), *Muhasebe Meslek Ahlakı (Etik) Yaklaşım*, III. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan-4 Mayıs, Alanya), İSMMMO Yayınları, No: 20, Antalya.
- Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, N. 2. (tarih yok). <https://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590>. (Erişim Tarihi: 10.01.2021).
- Süklüm, N. (2020), *Denetim Kalitesinin Bağımsızlık İlkesi Ve Etik İlişkisi Bağlamında İncelenmesi*, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, ss:17-28.
- TÜBMOB, (2020), *Faizsiz Finans Etik Kuralları, Muhasebe ve Denetim Standartları: Tartışmalar ve Öneriler*, Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=Wq6XAt4j1iI>. (Erişim Tarihi: 16.01.2021).
- Zaif, F. (2004), *Avrupa Birliği Denetim ve Denetçiye İlişkin Esasların Uyumlaştırılması (Harmonizasyon) Çalışmaları*, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 6/3, ss:153-177.